

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Факультет права та масових комунікацій
Кафедра соціології та психології
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
Факультет психології
Харківський національний педагогічний університет
ім. Г.С.Сковороди
Факультет психології та соціології

**II НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ
"БОЧАРОВСЬКІ ЧИТАННЯ"**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
за матеріалами наукової конференції
(Харків, 28 березня 2014 р.)

УДК 159

Збірник наукових праць за матеріалами II науково-практичної конференції "Бочаровські читання" (28 березня 2014 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х. : ХНУВС, 2014 - 316 с.

II Науково-практична конференція присвячена пам'яті академіка, доктора психологічних наук, професора Бочарової Світлани Петрівни.

В матеріалах конференції розглядаються питання, що пов'язані з науковими інтересами та напрямками досліджень Бочарової С. П., її колег та учнів. Зокрема, освітлені такі галузі психології як: загальна психологія, соціальна психологія, юридична психологія, психологія праці, психологія управління, психологія освіти та вищої школи.

Для викладачів, аспірантів, студентів гуманітарних спеціальностей, практичних психологів, вихователів, соціальних та медичних працівників.

Матеріали викладені в авторській редакції з незначними коректорськими правками.

ЗМІСТ

**СЕКЦІЯ 1.
ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

Занка Е. В. О ВКЛАДЕ С. П. БОЧАРОВОЙ В ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНУЮ ПСИХОЛОГИЮ ПАМ'ЯТИ.....	8
Бадибанова Л. М. ЧАСОВІ ПЕРСПЕКТИВИ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇХ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ КОРЕЛЯТИ.....	15
Білецький О. М., Ельсико І. М. ГОЛОВНІ ФЕНОМЕНИ САМОСВІДОМОСТІ.....	18
Бойчук М. П. ТЕОРЕТИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПАМ'ЯТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ.....	21
Борисенко Г. В. СВЯЗЬ АВТОБИОГРАФИЧЕСКОЙ ПАМ'ЯТИ С ЦЕННОСТНОЙ СТРУКТУРОЙ ЛИЧНОСТИ.....	25
Егорова Э. Н. РОЛЬ ПАМ'ЯТИ В ФОРМИРОВАНИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ.....	30
Жорник С. В. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ КОРОТКОЧАСНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ДЕЯКИХ ХАРАКТЕРИСТИК ОСОБИСТОСТІ.....	35
Занка Е. В. АНАЛИЗ ВОСПОМИНАНИЙ Т. Г. ШЕВЧЕНКО О ДЕТСТВЕ И ЮНОСТИ (К 200-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ПОЭТА).....	38
Иванова Е. Ф. ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПАМ'ЯТИ.....	44
Кузнецов М. А. О ФУНКЦИЯХ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ПАМ'ЯТИ В СТРУКТУРЕ ЛИЧНОСТИ.....	47
Новова Г. В., Милорадова Н. Э. СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АССОЦИАТИВНЫХ МЕТОДОВ ИССЛЕДОВАНИЯ ВНУТРЕННЕГО МИРА КЛИЕНТА.....	53
Скворчеська Є. Л. ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЙНО - СМИСЛОВОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ.....	55
Филденко И. А. НЕАДАПТИВНАЯ АКТИВНОСТЬ КАК РЕСУРС ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ АДАПТАЦИИ ЛИЧНОСТИ.....	58
Хомуленко Т. Б., Гордиенко-Митрофанова И. В. КОГНИТИВНО-ИГРИВЫЙ ЧЕЛОВЕК.....	62

**СЕКЦІЯ 2.
ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

Александров Ю. В. ПРОБЛЕМИ ПЛІННОСТІ КАДРІВ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	67
--	----

Землявська О. В. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИМІНАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ.....	71
Киселева Р. Н. ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧЕСКОЇ РАБОТИ В МЕСТАХ ЛИШЕННЯ СВОБОДИ ПО СОКРАЩЕННЮ РЕЦИДИВА ПРЕСТУПЛЕНІЙ, СОВЕРШЕНИХ ЛИЦАМИ, ОТБЫВШИМИ НАКАЗАНИЕ.....	76
Кобень О. В. СТРУКТУРНО – ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРОКУРАТУРИ.....	82
Колесніченко О. С., Дубяга А. А. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ДОМІНУЮЧИХ ПОВЕДІНКОВИХ СТРАТЕГІЙ ПОДОЛАННЯ СТРЕСУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ВВ МВС УКРАЇНИ З РІЗНИМ СТАЖЕМ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	84
Крейдур Н. П., Певосина О. А. ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНОЇ СИТУАЦІЇ У ДЕЛІНКВЕНТІВ.....	89
Кучеренко Н. С. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ЯК ФАКТОРА КОТРИЙ ЗАБЕЗПЕЧУЄ УСПІШНІСТЬ СЛУЖБОВО – БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ.....	94
Кучеренко С. М., Брик П. С. ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЯК ФАКТОРА, КОТРИЙ СПРИЯЄ ПОДОЛАННЮ ВНУТРІШНЬОГО КОНФЛІКТУ У РЯТВИКІВ ДСНС УКРАЇНИ, ЯКІ ВИКОНЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ В ОСОБЛИВИХ УМОВАХ.....	97
Леженіна Л. М. ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ КУРСАНТІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ПІДГОТОВКИ.....	100
Логачев Н. Г. СУИЦИД – КАК ФОРМА ДЕВИАНТНОГО ПОВЕДЕННЯ СОТРУДНИКОВ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ.....	104
Макаренко О. О. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ВІКТИМНОСТІ ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ.....	109
Макаренко С. С. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	113
Мацегора Я. В., Воробйова І. В. РОЛЬ СТІЙКОСТІ ДО СТРЕСІВ У ФОРМУВАННІ Я-КОНЦЕПЦІЇ ФАХІВЦІВ РИЗИКОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	119
Пархоменко О. О. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ОХОРОНИ АТОМНИХ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЙ.....	123
Проскурякова О. С., Шедкошвес І. В. ОСОБЛИВОСТІ ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНІЗАЦІЯХ МІЛІТАРИЗОВАНОГО ТИПУ НА ПРИКЛАДІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ.....	126
Саппа М. М. КРИЗОВА СВІДОМІСТЬ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРАВООХОРОНИ.....	130

Степанів В. Общая характеристика виктимологической политики в современных условиях / Степанів В. - Одесса, 2004.

Франк Л. П. Виктимология и виктимность / Л. В. Франк. - Душанбе, 1972.

№ 340.06

Степанів Стефанія Стефанівна

доктор психологічних наук, доцент кафедри практичної психології

психології, доцент Львівського державного університету без теки життєдіяльності

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В статті подано аналіз особливостей використання судово-психологічної експертизи в кримінальному процесі. Подасться опис теоретичних розробок вітчизняних та зарубіжних психологів з даної проблематики, що стосуються типових випадків та основних етапів проведення судово-психологічної експертизи.

В статье подан психологический анализ особенностей использования судебно-психологической экспертизы в криминальном процессе. Сделано описание теоретических разработок отечественных и зарубежных психологов, что касаются типичных случаев и основных этапов проведения судебно-психологической экспертизы.

The analysis of features of the use of court-psychological examination in a criminal process is done in the article. The description of the theoretical developments of Ukrainian and foreign psychologists is done in the article, that the typical cases and stages of conducting of court-psychological examination are described in the article.

Постановка проблеми. Організація будь-якої діяльності є ефективною тільки за умов врахування психологічних чинників і соціально-психологічних аспектів щодо неї, а також без врахування соціально-психологічних чинників неможливо якісно підготувати та забезпечити її належні умови праці, ефективність її виконання.

Праця психолога в судочинстві скерована на забезпечення встановлення достовірного контакту та довірчих стосунків з учасниками судового процесу, організації обміну інформацією, забезпечення психологічної експертизи на вимогу суду. Психолог-експерт повинен на належному професійному рівні виконувати свої обов'язки, бути порядочним, виваженим, кваліфікованим і т.ін.

Метою написання статті є дослідження особливостей використання судово-психологічної експертизи в кримінальному процесі.

Зміст дослідження проблеми. Згідно із Законом України від 25 лютого 2004 р. № 2033 «Про судову експертизу»: «судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у повноважних органів дізнання, досудового та судового слідства» [9, 24].

У постанові Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 1997 р. №8 «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» (зі змінами, внесеними постановою Пленуму Верховного Суду України від 25 травня 1998 №15) звернено увагу судів на необхідність сувереного додержання вимог закону при призначенні судових експертиз та виконанні їх висновків. Зокрема, зазначено, що для встановлення рівня загального розвитку неповнолітнього, ступеня його розумової відсталості та для з'ясування питання, чи може неповнолітній усвідомлювати значення своїх дій і якою мірою міг керувати ними, може бути проведена відповідно до вимог ст. 433 КПК судово-психіатрична, психологічна або судово-психолого-психіатрична експертиза (п. 15) [9, С.34-36].

Зауважимо, що перші наукові праці, які сприяли становленню та розвитку судово-психологічної експертизи, з'явилися в кінці XIX ст. Так, австрійський криміналіст Г. Гросс у праці «Кримінальна психологія» (1898) зазначив, що особливості пам'яті непатологічного характеру, які вважаються дивними, рідкісними, мають бути досліджені експертом-психологом. У журналі «Архів кримінальної антропології», заснованому Г. Гроссом у 1898-1899 рр. була опублікована низка статей про необхідність спеціального дослідження свідків та перевірки достовірності їхніх свідчень, у тому числі з використанням можливостей судово-психологічної експертизи.

На ці джерела посилався у своєму дослідженні німецький психолог В. Штерн з думку якого, психологічну експертизу проводимуть тільки у складних випадках, коли виникли сумніви щодо достовірності показань головних свідків у справі. Учений вважав за часом інститут психологічної експертизи ліквідують, оскільки судді опанують грунтовні науково-психологічні знання та зможуть самостійно давати точну оцінку показанням свідків за необхідності – їх досліджувати [14, С. 34].

Праці В. Штерна з психології показань свідків стали об'єктом наукових досліджень. Пропозицію німецького вченого проводити судово-психологічну експертизу підтримали О.В. Гольдовський, О. Щеглов, А.Ф. Коні та І.Г. Щегловитова виступали з критичними зауваженнями. На думку І.Г. Щегловитова, перешкодою до введення в кримінальний процес судово-психологічної експертизи є недостатня кількість відповідних спеціалістів. Така проблема, зауважив дослідник, існує навіть у найрозвинутіших країнах. Зробити правильний психологічний аналіз показань свідків у суді можна лише за умови спеціальної підготовки суддів.

А.Ф. Коні був переконаний, що запровадження в кримінальному процесі психологічної експертизи для встановлення достовірності показань свідків може підривати засади судочинства, тому що, по-перше, їхні показання, пройшовши через психологічну редакцію та цензуру експерта, втратять свою безпосередність; по-друге, недовіра до надійності свідка адекватно сприймати обставини справи гоставить під сумнів особливості уваги, пам'яті суддів та присяжних, яким доводиться запам'ятовувати більший обсяг інформації. Але цей учений не заперечував проти ідеї процесуаліста Л.С. Владимірова поглибленіше досліджувати психічні особливості й стан обвинуваченого.

Л.С. Владиміров відстоював науковий підхід до вивчення обставин кримінального процесу, що мають психологічну природу. Проаналізувавши промови талановитих судових ораторів А.Ф. Коні, В.Д. Спасовича, С.А. Андрієвського, вчений писав: «Нерозумно віддавати розслідування душевного життя на поталу сторонам, які надають суб'єктивно суб'єктивні міркування і ... є науки – психологія і психіатрія, – які систематично досліджують душевне життя, відомісно вони більш спроможні достовірно його описувати, ніж представники інших професій» [4, 34].

Детальне і ґрунтовне вивчення проблеми використання судово-психологічної експертизи займалися В.Т. Нор і М.В. Костицький. Вони здійснили історичний аналіз кримінально-процесуального законодавства, в якому врегульовано призначення та проведення судово-психологічної експертизи» [6, С.51-53].

При розслідуванні тяжких злочинів проти особи, у разі сумніву щодо надійності психологічних особливостей учасників кримінального процесу обвинувачених, слідчі та судді призначають судово-психологічну або судово-психіатричну експертизу. Однак злочин – це, з одного боку, акт, в якому проявляється складна взаємодія соціальних, економічних, психологічних та інших причин, а з іншого боку, це суспільно небезпечне діяння, то судово-психологічна експертиза є одним з нових напрямків дослідження питань застосування спеціальних знань при розслідуванні злочинів.

З огляду на це багато аспектів судово-психологічної експертизи потребують участі науковців та юристів-практиків. Нині існує гостра необхідність у чіткому розмежуванні компетенцій експертів-психологів та експертів-психіатрів.

Можливості судово-психологічної експертизи в слідчій та судовій практиці розширюються не повною мірою, хоча необхідність в її проведенні є, зокрема: для встановлення мотивації злочинної поведінки; для з'ясування причин зміни показань (відмови від показань) під час розслідування випадків суїциду; під час доказування рольових функцій та взаємних дій учасників злочинних формувань; під час розгляду справ про серійні вбивства.

До компетенції судово-психологічної експертизи слід віднести також встановлення особливостей особи, що проявилися у зв'язку з вчиненням злочином, встановлення особи злочинця, його мотиви, цілі, умов рівень домагань тощо. До її компетенції не відноситься висвітлення етичних, моральних, педагогічних, медичних і правових особливостей злочинців і злочинців.

Правничою основою для проведення судово-психологічної експертизи є відповідна частина слідчого або суду.

До компетенції судово-психологічної експертизи входить:

встановлення здатності неповнолітніх обвинувачуваних, які мають ознаки затриманості у психічному розвитку, повністю усвідомлювати значення своїх дій, і встановлення того, в якій мірі вони можуть ними керувати;

встановлення здатності обвинувачуваних, потерпілих і свідків адекватно оцінювати обставини, які мають значення для даної справи і давати правильні свідчення;

встановлення здатності потерпілих у справі про насильство правильно розуміти зміст і значення дій, які над ними були скоєні;

встановлення наявності або відсутності у підекспертного в момент скоєння злочину стану афекту або інших патологічних емоційних станів (сильного страху, гніву, емоційного стресу, фрустрації), здатних суттєво впливати на його свідомість і поведінку;

встановлення наявності у особи, яка покінчила життя самогубством, в період, що передує її смерті, психічного стану, схильного до самогубства, і визначення можливих причин виникнення цього стану;

встановлення головних мотивів поведінки осіб, причетних до скоєння злочину;

встановлення структури злочинної групи і взаємовідносин в ній на основі аналізу даних про психологічні особливості кожного члена групи [2, С.34-36].

Предметом проведення експертизи є визначення психічного стану осіб, яким надано експертизу, що становлять інтерес для органів слідства та суду.

Об'єктами експертизи є:

звинувачені, обвинувачені та підсудні, стосовно яких в органах слідства та суду виникли питання щодо психічної повноцінності, осудності або можливості за психічним станом брати участь в судових діях чи судовому засіданні;

потерпілі, стосовно яких в органах слідства та суду виникли сумніви щодо їхньої повноцінності;

потерпілі, стосовно яких вирішується питання про взаємозв'язок зміни у їхньому психічному стані зі скоєними щодо них протиправними діяннями (безпорадний стан та інші шкоди здоров'ю);

свідки, відповідачі та інші особи, стосовно яких вирішується питання про їхню повноцінність;

особи, стосовно яких вирішується питання про їх психічний стан у певні проміжки часу обґрунтованість установленого раніше психіатричного діагнозу та прийнятих щодо них заходів;

особи кримінальної або цивільної справи, медична документація, аудіовізуальні матеріали та інформація про психічний стан особи, відповідно якої проводиться експертиза.

Психологічна експертиза не повинна проводитись до порушення кримінальної справи, для виникнення консультацією, а також запросити спеціаліста для психологічної експертизи всіх учасників кримінального процесу.

До обов'язків судово-психологічних експертиз відносять експертизу неповнолітніх (які не досягли 16 років) підозрюваних і обвинувачених, експертизу малолітніх осіб, потерпілих від статевих посягань, експертизу для встановлення відставання інтелектуальному розвитку від норми, сильних душевних хвилювань (афекту, емоційної фрустрації) [3, С.121-124].

Експерт, на якого покладено виконання експертизи, зобов'язаний:

- з'явитися на виклик органу, який призначає експертизу;
- особисто досліджувати надані йому об'єкти і давати об'єктивний висновок на поставлене перед ним запитання;
- заявити про самовідвід за наявності підстав, передбачених законодавством, які виключають його участь у справі;
- повідомити у письмовій формі орган, що призначив експертизу, про неможливість проведення експертизи із зазначенням причин (ненадання об'єктів для проведення експертизи, ненадання витребуваних додаткових матеріалів або надання матеріалів, недостатніх для вирішення запитань, або запитання, що ставлять перед ним, виходять за межі його компетенції).

Експерт має право:

- ознайомитися з матеріалами справи, медичною документацією, які стосуються експертизи;
- порушувати клопотання про надання додаткових та нових матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань;
- з дозволу особи або органу, які призначили експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих і судових дій, порушувати клопотання, що стосуються проведення експертизи, задавати відповідні запитання особам, яких допитують;
- вказувати у висновку експертизи на факти, які мають значення для справи і про які йому були поставлені питання;
- у разі незгоди з ширшими членами експертної комісії – скласти окремий висновок експертизи;
- оскаржувати в установленому порядку дії та рішення особи або органу, які призначили експертизу, внаслідок чого порушуються права експерта або порядок проведення експертизи;
- за наявності відповідних підстав на забезпечення безпеки.

Експерту забороняється:

- самоостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно;
- розголошувати без дозволу прокурора, слідчого, особи, яка провадить дізнання, дані досудового слідства;
- вступати в контакти, не передбачені порядком проведення експертизи, з будь-якими особами, якщо такі особи прямо чи побічно стосуються експертизи;
- зберігати кримінальні, цивільні та господарські справи, а також речові докази й документи, що є об'єктами експертизи, поза службовим приміщенням.

Висновок судово-психологічної експертизи повинен відповідати кримінальному процесуальному закону по формі, об'єктивно висвітлювати хід та результати дослідження, бути ясним і визначеним. У ньому не може бути вказано те, чого у дійсності не було.

Розглянемо деякі типові випадки, в яких призначається судово-психологічна експертиза.

Судово-психологічна експертиза емоційних станів. Цей вид експертизи призначається працівникам слідчих або судових органів у тих випадках, коли виникає питання про можливість кваліфікувати дії підсудного як скоєні в стані сильного душевного хвилювання (фізіологічного афекту), і цей стан передбачений законодавством в якості пом'якшуючої обставини при винятковій вині в справах про вбивство або нанесення тяжких тілесних ушкоджень.

Судово-психологічна експертиза потерпілих у справах про сексуальні злочини. Об'єктом даного виду судово-психологічної експертизи можуть

що стоси жіночої і чоловічої статі, які постраждали від сексуального насильства. Це стосується малолітніх або неповнолітніх. Ознакою насильницьких дій злочинного характеру є використання винним безпомічного стану жертви. В процесі проведення психологічної експертизи входить оцінка здатності психічно здорової потерпілої зрозуміти характер і значення злочинних дій винуватця і оцінка здатності чинити опір в залежності від рівня психічного розвитку, психічного стану, індивідуально-психологічних особливостей.

Експертиза соціально-психологічних особливостей членів злочинної групи. Даний вид експертизи, як правило, доцільний в період попереднього слідства, коли злочин скоєно групою неформальної групи з асоціальною і кримінальною спрямованістю. Багато залежить від того, група є випадковою чи організованою кримінальною групою.

Судово-психологічна експертиза визначення здатності неповнолітнього винуватця усвідомлювати скоєні ним дії. Правоохоронні органи часто зустрічаються з випадками, коли підлітки, що скоїли злочин, мають ознаки відставання у розумовому розвитку, психічному розвитку, коли у підлітків об'єктивно виконані дії не співпадають з об'єктивними цілями. Наприклад, двоє підлітків украли ящик горілки в магазині, вилили горілку на землю, а пусті пляшки хотіли здати в прийнятний пункт посуду, щоб отримати гроші. В цьому випадку треба визначити рівень інтелектуального розвитку підлітків. Досвід роботи експертів покаже, що при розслідуванні кримінальних справ з участю неповнолітніх діяльність експерта підвищує ефективність розслідування, сприяє встановленню контакту між слідчим і потерпілим.

Судово-психологічна експертиза індивідуально-психологічних особливостей. Вона проводиться, коли:

- а) виникають сумніви щодо даних у справі про особистість обвинувачуваного чи потерпілого;
- б) протиріччя в оцінці індивідуальних особливостей;
- в) потрібно встановити провідні мотиви злочину, поведінки, які б могли вплинути на скоєння злочину;
- г) необхідно дослідити окремі риси характеру злочинця;
- д) необхідно дати інтерпретацію окремих дій злочинця з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей.

Посмертна судово-психологічна експертиза. Вона призначається по факту насильницької смерті, коли слідство розробляє варіанти про можливе вбивство чи самовбивство. Така експертиза може допомогти встановити і розрізнити самогубство від самоциду через випадковість. Це найбільш складна і відповідальна експертиза, бо людина вже немає живою, а треба встановити особу, щоб вияснити причину смерті чи самогубства.

Психолінгвістична експертиза. Це дослідження документів, які є у справі. Для встановлення авторства документів експерт криміналіст призначає експертизу на виявлення особливостей до характеру її записів. Експерти-психолінгвісти по характеру письма можуть виявити емоційний стан людини, позицію, особисті особливості та ін.

У громадянських процесах експертиза проводиться тоді, коли треба виявити достовірність договорів, контрактів, для розслідування спірних питань про право на виховання дитини, у справах про сімейні і особисті стосунки, тобто там, де треба визначити наявність моральної шкоди (коли принижують людську гідність, наносять шкоду здоров'ю, жодні душевні хвилювання та ін.).

У ряді випадків може призначатися *комплексна судово-психологічна експертиза з психолого-психіатрична експертиза* [12, С.75].

Висновок експерта поряд з іншими фактичними даними слугує доказом у кримінальній справі. Експертиза в змозі дати повну характеристику особистості обвинувачуваного, без якої не можна об'єктивно визначити міру покарання за скоєний злочин.

Підсумовуючи результати вивчення проблеми теоретичного обґрунтування доцільності та необхідності застосування судово-психологічної експертизи в кримінальному процесі можна зробити висновок, що існує багато випадків скоєння злочинів людьми, яких є певні психологічні порушення: емоційна нестриманість, психопатія, стомлюваність, афективна вибуховість осіб з залишковими явищами органічного ушкодження мозку, підвищена чутливість людей, які страждають неврозами.

Все це може обумовлювати їх схильність до ексцесів, некритичне ставлення до безпосереднього оточення і ослаблення вольової регуляції поведінки. У цих осіб зовсім іншому формується почуття провини, специфічне сприйняття санкцій, пов'язаних з покаранням. Тому всі ці особливості осіб, які скоїли злочин, важливо врахувати для вибіркового обґрунтованої конкретної міри покарання.

Висновок. Запропонований порядок взаємодії слідчого і психолога-експерта призначенні експертизи слугуватиме зміцненню законності, а також збалансованою обов'язків і відповідальності слідчого та його прав, оскільки не може бути обов'язків без відповідних прав. Перспективою подальшого дослідження є вивчення особливостей проведення судово-психологічної експертизи в кримінальному судочинстві.

Література

1. Бандурка А.М., Бочарова С.П., Землянська О.В. Психологічний коментар до окремих статей нового Кримінального кодексу України // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Випуск 18. X., 2002.
2. Васильєва Ю. А. Горьковоя І.А. Судебная експертиза и ее клиничко-психологическое основания СПб. // К.: 1997. С. 34-35.
3. Землянська О.В. «Судово-психологічна експертиза неповнолітніх в процесі підготовки практичного психолога» // Право. – 1902. – № 18 – С. 23-25.
4. Владимиров Л.Е. Психологическое исследование в уголовном суде. – М., 1901. – 121 с.
5. Нор В.Т., Костицкий М.В. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе. Киев, 1985. – 284 с.
6. Костицкий М.В. Судебно-психологическая экспертиза. – Львов, 1987. – 351 с.
7. Китаев Н.П., Китаева В.Н. Экспертные психологические исследования в уголовном процессе. – Иркутск, 2002. – С. 54-56.
8. Костицкий М.В. Судебно-психологическая экспертиза / Костицкий М.В. // Львов, 1987. – 30 с.
9. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 22 січня 2004 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2004 – № 4. – 24 с.
10. Подольная Н., Мельман Р. Значение судебно-психологической экспертизы при доказывании мотивов преступления // Советская юстиция. – 1989. – № 18. – С. 34-36.
11. Аверьянова Т.В. Субъекты экспертной деятельности // Вестник криминалистики. – 1989. – Вып. 2. – 34 с.
12. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз: Затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 8 жовтня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – ст. 175.